

Kvinnelige og mannlige professorers synlighet i mediene

En undersøkelse av kvinnelige og mannlige professorer i VG og Aftenposten

Female and male professors' visibility in the media

A study of male and female professor representation in VG and Aftenposten

Sigrun Wessel Svenkerud

Førsteamanuensis, Institutt for pedagogikk, Universitetet i Sørøst-Norge

sigrun.svenkerud@usn.no

Brit Bolken Ballangrud

Førsteamanuensis, Institutt for pedagogikk, Universitetet i Sørøst-Norge

brit.ballangrud@usn.no

Sammendrag

Denne undersøkelsen dreier seg om mannlige og kvinnelige professorers synlighet i mediene, nærmere bestemt om hvordan professorer brukes som kilde i VG og Aftenposten, de to største norske riksavisene. Vi har fremsatt fem hypoteser om hvordan mannlige og kvinnelige professorer blir brukt som kilde, og bak disse hypotesene ligger det antakelser om at kjønnsulikhetene i akademia også preger hvilke kilder som er synlige i norske nyhetsmedier. Vi har brukt Retriever for å identifisere relevante saker i VG og Aftenposten gjennom 2016. Vi finner at mannlige professorer er overrepresentert som kilder i avisene, og de er mer synlige enn andelen menn i akademia skulle tilsi. Vi har funnet flest saker med professor som kilde innenfor det samfunnsvitenskapelige fagfeltet. Den forholdsvismessige andelen kvinnelige og mannlige professorer her er ganske lik. Slik er det ikke innenfor andre fagfelt. Mannlige professorer brukes oftere i nyhetssaker, mens kvinnelige professorer brukes relativt sett oftere innenfor feature. Kvinnelige journalister bruker kvinnelige professorer som kilde oftere enn andelen kvinnelige professorer totalt skulle tilsi, mens det for mannlige journalister er motsatt. Kvinnelige professorer er ikke like synlige, og kildebruken gjenspeiler derfor ikke den fordelingen som vi finner i akademia.

Nøkkelord

kjønnsforskjeller, avis, journalist, professor, kildebruk

Abstract

The study is about male and female professors' visibility in the media. More specifically, how professors are used as sources in the two largest Norwegian national newspapers. We have put forward five hypotheses about the use of male and female professors as sources in VG and Aftenposten. Behind these hypotheses there are expectations that gender differences still characterize which sources are visible in the news media. We have used Retriever to identify articles where professors are used as sources in the national newspapers throughout 2016. The results of the analysis strengthen the hypotheses. Male professors are overrepresented in the newspapers. Most of the articles using a professor as a source were within the social science field, and the proportionate part of female and male professors were quite similar. This was not the case in other fields. Male professors are more frequently used in news articles, whereas female professors are more frequently used in features. Female journalists use female professors more often than the

proportion would indicate, whereas for male journalists the opposite is true, as they rarely use female professors as sources. The use of sources does not reflect the ratio of female and male professors in academia.

Keywords

gender differences, newspaper, journalist, professor, media references

Nyhetsmediene er fortsatt den største og mest innflytelsesrike kilden til informasjon, ideer og meningsdanning (European Commission, 2010; Ramberg, 2004). Mediene definerer hva som oppfattes som normalt, hvilke sosiale forskjeller som kan aksepteres eller ikke, og hvilke som tas for gitt. De har dermed stor betydning for hvordan tradisjonelle kjønnsforskjeller opprettholdes eller endres. Medieforskningen som har et kjønnsperspektiv knyttet til både representasjonsspørsmål og produksjonsspørsmål, forteller om en vedvarende ubalanse på begge områder. Kvinner har vært og er fremdeles mindre synlige som kilder i medieoppslag enn menn (se f.eks. Byerly, 2013; Byerly & Gross, 2011; Eide & Orgeret, 2015). I denne artikkelen har vi undersøkt synligheten til en gruppe forskere, nærmere bestemt professorene, i de to norske avisene VG og Aftenposten. Vi arbeider ut ifra en hypotese om at mannlige professorer er langt mer synlige i mediene enn kvinnelige professorer.

Forskere og forskningsformidling

Hva en professor er og gjør, er ikke åpenbart. Mraz sier det slik: «There's no global job description, no template, no handbook, only the example of those who have gone before» (Mroz, 2011, s. 11). Fordi det er forsket og skrevet så lite om professorposisjonen (Evans, 2017; Rayner et al., 2010), blir oppfatningen av hva det innebærer å være professor, anekdotedrevet og kanskje stereotyp. De fleste tenker på en mann når det er snakk om «en professor», og kanskje helst en eldre mann. Og da tar de heller ikke helt feil, for i Norge er 73 % av professorene menn. Av 3750 professorer i Norge er 2738 menn, mens 1012 er kvinner (NSD, 2017). Norge er ikke alene om å ha en slik ubalanse. Undersøkelser fra Europa viser en kvinneandel på mellom 20 og 25 % (European Commission, 2016), mens for USA ligger kvinneandelen på ca. 30 % (NCES, 2016). Også i forskningsproduksjon er det store forskjeller. Flere studier, også norske, dokumenterer at kvinnelige forskere publiserer mindre enn mannlige forskere. Dette gjelder på tvers av disipliner (Bentley & Kyvik, 2012; Kyvik & Teigen, 1996). Én forklaring på forskjellen i vitenskapelig produksjon kan være at kvinner tar større ansvar for hjem og barn. Kvinner er i tillegg overrepresentert i midlertidige stillingskategorier, de arbeider mer alene, de har flere lite karrierefremmende arbeidsoppgaver, og de har mindre tilgang til nettverk og mentorordninger (Vabø et al., 2012). Mannlige forskere har større nettverk og dermed enklere tilgang til internasjonal publisering, deltakelse i fagfellevurderinger og gjennomslag på søknader om forskningsfinansiering (Tellmann et al., 2019).

Forskning i mediene

I et internasjonalt perspektiv er norske forskere aktive når det gjelder populærvitenskapelig formidling (Bentley & Kyvik, 2012). Forskernes tilstedeværelse i mediene har økt siden 1980-tallet (Andersen & Hornmoen, 2011; Eide & Ottosen, 1994; Carlsen et al., 2014), og forskere har gradvis blitt mer tilgjengelige for journalister (Armend & Secko, 2012). Carlsen et al. (2014) sin studie av forskeres erfaringer med forskningsintervjuer, viser at forskere er motiverte for å delta i journalistisk forskningsformidling fordi de mener det er viktig. Carlsen finner ikke støtte for myten om at forskere ofte unngår mediene, eller at forholdet mel-

lom forskere og journalister er preget av misnøye. Det har også skjedd et skifte i hvilke fagfelt som er mest synlig i mediene. Tidligere var det forskere fra naturfagene som dominerte, mens det nå er forskere fra de samfunnsvitenskapelige og humanistiske fagene som er mest aktive i mediene (Carlsen et al., 2014). En annen tendens er at forskernes oppdrag i mediene har endret seg. Mens forskere før stilte opp i mediene først og fremst for å formidle faget sitt og sine egne forskningsresultater, opptrer de nå i stadig større grad som ekspertkommentatorer i forbindelse med dagsaktuelle nyhetssaker (Albæk, Elmelund-Præstekær, Hopmann og Klemmensen, 2011; Bakken & Kjeldsen, 2013; Hornmoen, 2010; Horsbøl, 2010). Et annet gjennomgående funn er at medieoppmerksomheten ikke er jevnt fordelt blant forskerne. I 2001 fant Kyvik (2001) at halvparten av hhv. populærvitenskapelige artikler og bidrag til allmenn samfunnsdebatt, ble forfattet av henholdsvis seks og fire prosent av forskerne, og denne tendensen var den samme i 2012 (Bentley & Kyvik, 2012). Årsakene til at noen få forskere opptrer ofte, mens andre ikke er synlige, kan være sammensatt; tradisjoner innenfor forskningsfeltet, forskningens aktualitet, personlige egenskaper hos forskeren eller kjennskap mellom forskere og journalister (Carlsen et al., 2014).

Kjønn i mediene

Det er gjort mange studier av forholdet mellom menn og kvinners representasjon i mediene. Eide (1991) fant at kvinnerepresentasjonen i norske riksaviser økte fra 9 % til 14 % fra 1979 til 1989, deretter var kvinnerepresentasjonen uendret frem til inngangen til 2000 (Gjørven, Grønn & Vaagland, 2000). I 2015 hadde kvinnerepresentasjonen økt til 20 % (Save & Hagen, 2015). Den mannlige representasjonen har ligget på ca. 60 % gjennom alle disse årene. The Global Media Monitoring Project (2015) som undersøker nyhetsmedier på én spesifikk dag i over 100 land, deriblant Norge, viste at kvinner sto bak bare 20 % av ekspertuttalelsene i mediene. Undersøkelsen viser også at kvinner oftere enn menn presenteres som ofre i nyhetssaker, og at kvinner sjelden blir omtalt i nyhetsoverskrifter som omhandler verden. Medienes kilder domineres av ledere med høy utdanning og inntekt, altså den økonomiske, sosiale og kulturelle eliten. Dette trekkes ofte frem som en forklaring på et mannsdominert nyhetsbilde (Dahlstrøm et al., 2017). Samtidig viser studier at kvinnelige journalister er bevisste på å ivareta kjønnsinteresser når de skriver, og at kvinnelige journalister oftere skriver om kvinner (Eide & Orgeret, 2015). Save og Hagens (2015) undersøkelse viser at kvinnelige journalister i gjennomsnitt bruker kvinnelige kilde i 50 % av sakene, mens mannlige journalister i gjennomsnitt bruker kvinnelige kilder i 30 % av sine saker. Når journalister selv forklarer årsaken til at færre kvinner er representert i mediene, hevder de ofte at kvinner i større grad vegrer seg for å bli eksponert i mediene (Eide, 1991). Men det kan også være utslag av perfeksjonisme eller beskjedenhet blant de kvinnelige kildene. Aalberg (2009), som har undersøkt hvordan kvinnelige og mannlige stortingsrepresentanter forholder seg til mediene, viser at mannlige representanter har hyppigere og mer uformell kontakt med journalister. De kvinnelige representantene er mer kritiske til kravene som ofte stilles for å få oppmerksomhet (Aalberg, 2009). Det er ikke usannsynlig at noen av de samme mekanismene gjør seg gjeldende for mannlige og kvinnelige professorer.

Basert på tidligere forskning om kjønnsfordelingen i mediene, ønsker vi å undersøke synligheten til kvinnelige og mannlige professorer i mediene ut fra følgende hypoteser:

- H1 Mannlige professorer brukes oftere enn kvinnelige professorer som kilde i avisene.
- H2 Forskjellen mellom bruken av kvinnelige og mannlige professorer som kilde, varierer mellom ulike akademiske fagfelt.

- H3a Kvinnelige journalister skriver oftere om kvinnelige forskere.
- H3b Mannlige journalister skriver oftere om mannlige forskere.
- H4 Enkelte professorer brukes svært ofte som kilde, også på tvers av ulike fagfelt.

Metode

Vi har valgt et deskriptivt forskningsdesign der vi ved hjelp av kvantitative innholdsanalyser har kartlagt ulike variabler for å belyse problemstillingen. Metoden kan gi en bred oversikt over tendenser i et større tekstmateriale.

Avisene som er undersøkt, er papirutgaven av riksavisene Aftenposten og VG. De har begge høyt opplagstall og leses over hele landet (Medienorge, 2019). VG er en løssalgsavis, mens Aftenposten er en abonnementsavis. Til sammen vil de to avisene speile det innholdet en stor del av norske avislesere eksponeres for. Vi har brukt tjenesten Retriever, som tilbyr søk i nyhetsarkiv, til å samle inn datamaterialet. Arkivet inneholder alle norske avisartikler fra de to avisene vi har valgt (publisert digitalt og i papir) i digitalisert form. Verktøyet gjør det mulig å identifisere saker der ordet «professor» er brukt i VG og Aftenposten gjennom året 2016. Til sammen fant vi 2002 avisartikler der begrepet «professor» er brukt i disse to avisene. Dette er vårt utvalg.

En professor defineres i denne sammenheng som en person som i avisartiklene eksplisitt identifiseres som professor. Professoren er eller har vært ansatt ved et universitet, en høyskole eller et forskningsinstitutt i en vitenskapelig stilling. Videre finnes det ulike definisjoner på hva en kilde er. Allern (2015, s. 31) definerer en kilde som: «personer, dokumenter og andre «spor» som kan utnyttes for å søke kunnskap (...)». Professorene er synlige og brukt som kilde på ulike måter i vårt materiale. Det kan være gjennom et intervju med en professor, ved at en professor er bedt om å gi en kommentar til en sak, eller ved at en professor blir sitert eller referert. En professor kan også ha skrevet en kronikk for å formidle egen forskning. Han eller hun er da en aktør mer enn en tradisjonell kilde. Vi har også eksempler på at en professor blir omtalt uten at saken dreier seg om professorens kunnskap eller fagfelt, men der han eller hun blir brukt som eksempel på noe helt annet. Vi har likevel valgt å bruke «kilde» som en fellesbetegnelse på de ulike måtene professorer kommer til syne i avisene. Vi bruker altså betegnelsen «professor brukt som kilde» når professoren er synlig til stede i saken.

Vi har fremsatt fem hypoteser om bruken av mannlige og kvinnelige professorer i riksavisene. Bak disse hypotesene ligger det antakelser om at kjønnsulikhetene som preger akademia, også gjør seg gjeldene for hvordan professorer kommer til syne. Ut fra hypotesene valgte vi variabler. Materialet ble kodet i statistikkprogrammet SPSS med tittel på avisinnlegget, avis (VG eller Aftenposten), og hvilket fagfelt saken dreide seg om (historisk filosofisk, samfunnsvitenskap, matematikk og naturfag, medisin, økonomi, medier, sport og annet). Videre kodet vi navn og kjønn på professoren (kvinne eller mann), professorens fag (historisk filosofisk, samfunnsvitenskap, matematikk og naturfag, medisin, økonomi, medier, sport og annet), journalistens kjønn (kvinne eller mann), sjanger saken hører til (nyhet, mening eller feature) og om stoffet er eksternt produsert (innsendt til avisen) eller internt produsert av avisens journalister. Irrelevante artikler der professor-begrepet ble brukt, ble deretter fjernet. Det gjaldt for eksempel stedsnavn og veier som Professor Dahls gate, litterære personer som professor Drøvel, og professor brukt generelt uten å knyttes til en bestemt vitenskapelig person. Nekrologer og bekjentgjørelser av fødselsdag ble tatt ut. Personer som er professorer, men som ikke er benevnt som professor i teksten, er heller ikke inkludert i materialet.

Validitet og reliabilitet

Vi trekker konklusjoner på grunnlag av alle saker i to aviser gjennom hele 2016. Under forutsetning av at Retrievers arkiv er komplett for året vi har valgt, er utvalget ikke relevant å diskutere for å vurdere studiens indre validitet. Om resultatene er gyldige for utvalget og det fenomenet som er undersøkt, avhenger derimot av hvordan kategoriene er operasjonalisert. Kategorien kvinne/mann er relativt enkel å finne gjennom navn på professorene. Sjanger er i hovedsak lett gjenkjennelig. Der det har vært tvil, har vi drøftet kjennetegnene og tatt avgjørelsen i fellesskap. Den største utfordringen i kodingen har vært knyttet til koden fagfelt. En professor i økonomisk historie kan for eksempel sies å ha både historie og økonomi som felt. I slike tilfeller er det gjort skjønnsmessige avveininger som kommenteres der det er hensiktsmessig.

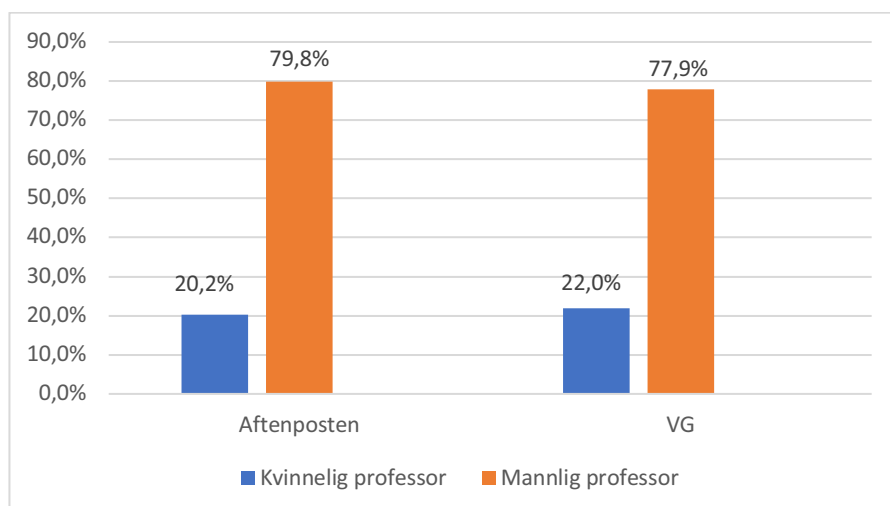
Avisene vi har valgt, er de to største riksdekkende papiravisene. De er begge en del av Schibsted-konsernet. Ved å velge en løssalgsavis og abonnementsavis får vi opp noe av variasjonen i feltet, uten at vi kan hevde at mangfoldet i norsk presse er representert. Vi har valgt et helt år som datagrunnlag for å minske effekten store enkelthendelser kan ha, for eksempel et valg eller en katastrofe. Hendelser som kan være typiske, for eksempel preget av årstiden eller andre svingninger, blir imidlertid tatt med. Våre resultater kan dermed sies å gjenspeile noe av variasjonen i norske papiraviser.

I valg av kategorier og fremstillingen av systematikken i kodingen, har vi vektlagt transparens. Vi viser eksempler på hvordan kategoriseringen og kodingen er gjennomført, og hvilke vurderinger som er gjort der det har vært tvil om kategorisering eller koding. Hele materialet er kodet to ganger, av to forskere. Der vi fant avvik mellom første og andre gangs koding, ble koden diskutert og eventuelle feil rettet opp. I VG er det en del saker der journalistens navn ikke er oppgitt, og vi har ikke kunnet identifisere kjønn. Dette kan ha påvirket konklusjonene om hvorvidt journalistens kjønn spiller en rolle, fordi vi ikke kan utelukke systematiske kjønnsforskjeller med hensyn til hvem som skriver saker uten byline. I noen tilfeller er det ikke sammenheng mellom faget professoren som nevnes arbeider med, og innholdet i saken. For eksempel når Per Egil Hegge i Aftenposten skriver om språk, kan han nevne en professor innenfor et helt annet felt enn språk, for å illustrere hvordan professoren har uttalt seg. Slike treff inngår i materialet. Der professor er brukt uten navn, f.eks. «en professor», er treffet utelatt.

Kjønnsforskjeller i avisene

I 2016 er det 2002 treff på saker i VG og Aftenposten som inneholder ordet «professor» én eller flere ganger. Når irrelevante treff er fjernet, gjenstår 1378 saker der «professor» samt navnet på professoren(e) er nevnt. Av disse 1378 sakene har 614 stått på trykk i VG og 764 i Aftenposten. I de 1378 sakene er 1561 professorer synlige. Dette er fordi noen saker har flere professorer som kilde. Totalt er det 859 forskjellige professorer i materialet.

Antall kvinnelige professorer brukt som kilde er 328, og antall mannlige professorer er 1232 (av totalt 1561). I Aftenposten er 20 % av professorene som er brukt som kilde, kvinner, og i VG er 22 % av professorene kvinner. I de to avisene samlet er altså 21 % av professorene brukt som kilde, kvinner, og 79 % er menn (se figur 1). Forskjellen mellom de to avisene er altså liten. I vårt materiale er det én professor, Espen Ester Pirelli Benestad, som ikke er kodet for kvinne eller mann, fordi hen identifiserer seg som begge deler. Benestad er brukt som kilde i VG 4 ganger i løpet av 2016.

Figur 1: Fordeling av kvinnelige og mannlige professorer i Aftenposten og VG (N=1561)

I 2016 var 27 % av professorene på universitet og høyskoler i Norge kvinner (NSD, 2017). Det betyr at både Aftenposten og VG bruker vesentlig færre kvinner som kilde enn den totale populasjonen kvinnelige professorer i Norge skulle tilsi.

Fagfelt

Vi har gruppert professorene etter hvilke fagområder de er professorer innenfor. Vi har også kategorisert avissakenes innhold etter den samme faginndelingen. Kategoriene som vi har valgt, følger tradisjonell faginndeling ved universitetene: historisk filosofisk (språk, historie), samfunnsvitenskap (inkludert psykologi, pedagogikk, juridiske fag), matematikk og naturfag (matematikk, fysikk, kjemi, biologi, teknologi), medisin (inkludert helse og ernæring), økonomi (inkludert markedsføring, ledelse), medier, sport, og til slutt annet, som for eksempel omfatter arkitektur og musikk. Tabell 1 under viser hvordan sakene fordeler seg mellom de forskjellige fagfeltene i de to avisene samlet, når en professor er kilde.

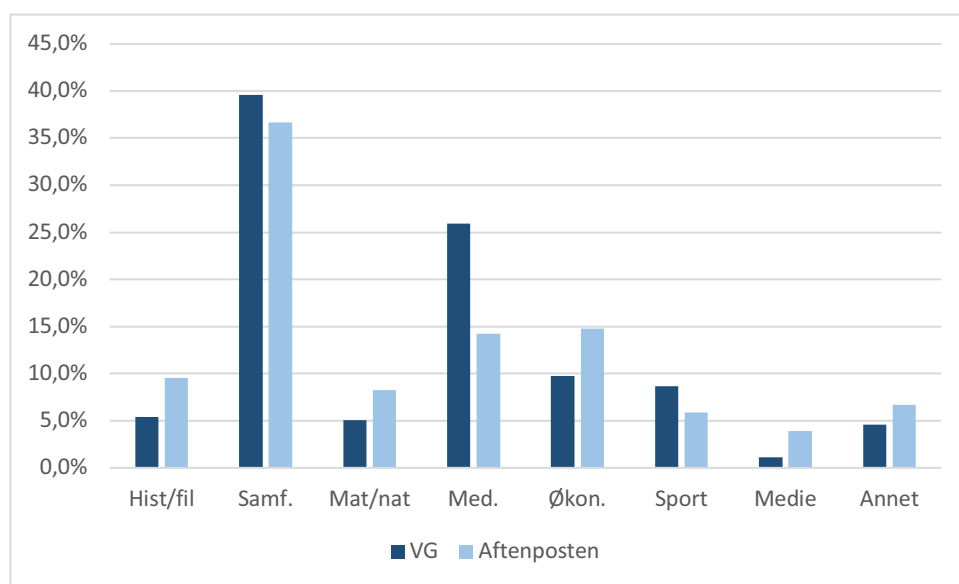
Tabell 1: Avissakene fordelt på fagfelt (N=1378)

Historisk /filosofisk	7,7 %
Samfunnsvitenskap	38,0 %
Matematikk og naturfag	6,8 %
Medisin, helse og ernæring	19,4 %
Økonomi	12,6 %
Sport	7,1 %
Media	2,7 %
Annet	5,7 %
Totalt	100 %

Tabell 2: Professorens fagfelt (N=1561)

Historisk /filosofisk	8,5 %
Samfunnsvitenskap	36,1 %
Matematikk og naturfag	7,6 %
Medisin, helse og ernæring	24,3 %
Økonomi	14,3 %
Sport	3,5 %
Media	1,6 %
Annet	4,1 %
Totalt	100 %

Professorene er stort sett brukt som kilde i saker som omhandler det fagfeltet som de er professorer innenfor, men det er noen unntak. For eksempel er Atle Grønn professor i russisk (historisk-filosofisk), men samtidig er han en profilert sjakkspiller, og er en ofte brukt kilde i saker som handler om sjakk (sport). Det kan forklare noe av forskjellen mellom de 7,1 % i tabell 1, mot 3,5 % i tabell 2 under kategorien sport. Andre eksempler er der professorer innenfor medisin er kilde i dopingdebatten, som er kategorisert som sport, eller at de er kilde i saker om fagfeltet matematikk/naturfag. Vi finner også at økonomiprofessorer er brukt som kilde i artikler som er kategorisert innenfor samfunnsvitenskap.

Figur 2: Fagfelt i saken der professor er kilde

Vi finner, i tråd med tidligere forskning om hvilke fagområder som dominerer i aviser (Albæk et al., 2002), at samfunnsvitenskapeligrelaterte temaer opptrer hyppigst i vårt materiale, med kategorien medisin, helse og ernæring på plassen etter. Dersom vi sammenlikner de to avisene, ser vi noen markante forskjeller. Figur 2 viser at avisene særlig er ulike på feltet «Medisin, helse og ernæring», der VG har flere artikler med professor som kilde enn Aftenposten. VG har også noe flere saker innenfor «samfunnsvitenskap» og «sport». Aftenposten har derimot flere artikler i kategoriene «historisk/filosofisk», «økonomi» og «matematikk og naturfag».

Kjønn og fagfelt

Både kvinnelige og mannlige professorer er representert innenfor alle fagfelt, og både kvinnelige og mannlige professorer er oftest brukt som kilde i saker som hører inn under den samfunnsvitenskapelige kategorien (se tabell 3). Innenfor denne kategorien er temaene politikk og jus dominerende. Et sentralt tema dette året har vært den amerikanske valgkampen. Den forholdsmessige andelen kvinnelige og mannlige professorer er ganske lik. For både mannlige og kvinnelige professorer er det feltet medisin, helse og ernæring som kommer som nummer to. Det spesielle med dette feltet er at det her er forholdsmessig flest kvinnelige professorer som er kilder. Vi finner at 24,4 % av de 328 sakene med kvinnelig professor som kilde, er saker innenfor medisin, helse og ernæring. Mens 18,6 % av de 1232 sakene der menn er kilde, er innenfor medisin, helse og ernæring. Den tredje største kategorien er økonomi. Det er også innenfor dette feltet vi finner de fleste «gjengangerne», dvs. professorer som ofte er synlige. Det er kun mannlige professorer som er gjengangere innenfor økonomifeltet. De største forskjellene mellom kvinnelige og mannlige professorer finner vi imidlertid innenfor feltet matematikk og naturfag. Her er bare 4,6 % av de totalt 328 kvinnene kilde, mens 8,1 % av de 1232 mennene er kilde.

Et noe overraskende funn er kanskje at den relative andelen kvinnelige professorer brukt som kilde i kategorien sport, er høyere enn den mannlige. Professorene Jorunn Sundgot Borgen og Anne Marte Pensgaard er brukt som kilder gjentatte ganger og bidrar til dette.

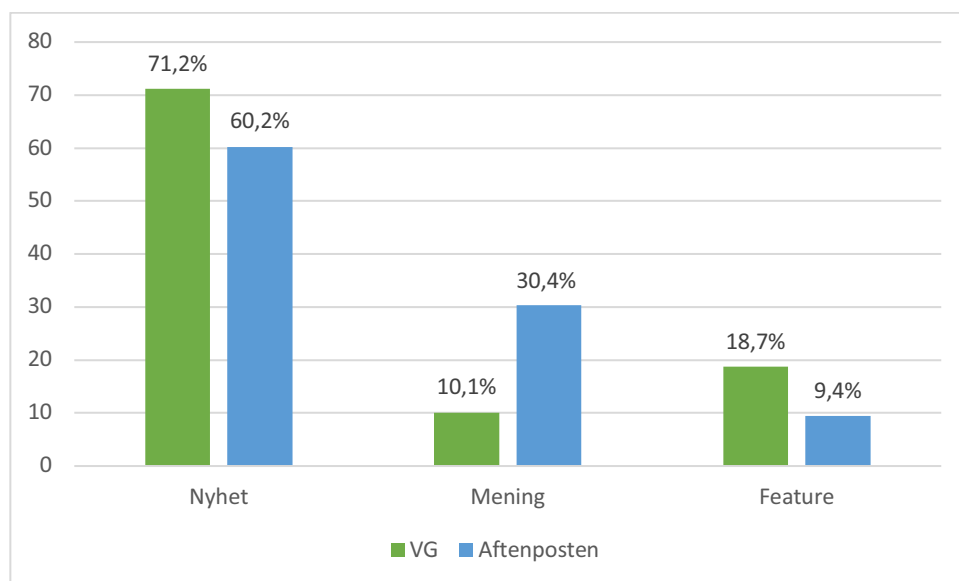
Tabell 3: Professor representert på fagfelt og fordelt på kjønn

	Historisk filosofisk	Samf. vitenskap	Matematikk og naturfag	Medisin, helse, ernæring	Økonomi	Sport	Medier	Annet	Total
Antall kvinnelige professorer	25	121	15	80	33	27	12	15	328
Prosentfordeling kvinner	7,6%	36,9%	4,6%	24,4%	10,1%	8,2%	3,7%	4,6%	100,0%
Antall mannlige professorer	89	470	100	229	158	85	27	74	1232
Prosentfordeling menn	7,2%	38,1%	8,1%	18,6%	12,8%	6,9%	2,2%	6,0%	100,0%
Antall prof. totalt	114	591	115	310	191	112	39	89	1561
Prosentfordeling totalt	7,3%	37,9%	7,4%	19,9%	12,2%	7,2%	2,5%	5,7%	100,0%

I 2016 har mange saker i kategorien medisin, helse og ernæring dreid seg om samliv, familie og barn; «Er det greit å drikke foran barna» (Aftenposten 20. aug.), ernæring; «Drikk melk, spis yoghurt» (Aftenposten 16. juni), helse; «Sliter du med psyken? Spis fisk!» (VG 3. nov.) og samliv; «Slik tar du vare på forholdet i julen» (VG 17. des.). I slike saker er kvinnelige professorer forholdsmessig oftere brukt som kilde. Det har også vært mange saker om doping i idretten fordi både Therese Johaug og Martin Johnsrud Sundby var involvert i slike saker. I disse sakene har flest mannlige professorer vært kilder. Slike hendelser preger mediebildet og bidrar til økt hyppighet i en periode. Også innenfor mediefeltet er kvinnene forholdsmessig oftere brukt som kilder, men her er antallet saker totalt sett nokså lite (n=39).

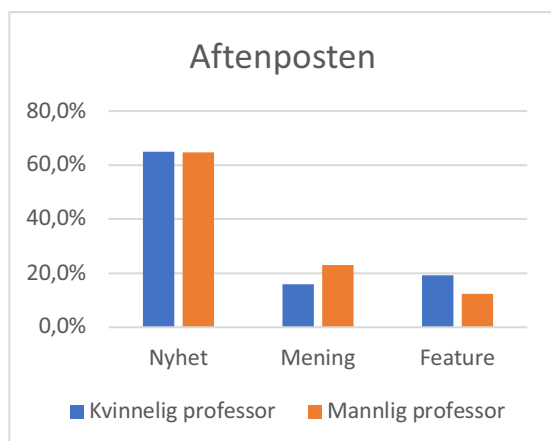
Kjønn og sjangre

Avis sjangrene som vi har brukt når vi har kodet materialet, er nyheter, mening og feature. Vi støtter oss på Tore Roksvoll (1989) sin tredeling: (1) Nyheter opplyser om hva nytt som har skjedd eller skal skje. Nyhetsmeldinger, notiser og reportasjer er hovedsjangre i nyhetsjournalistikk. Eksempler på nyhetsartikler i 2016 er: «Flyselskapene venter motvind» (Aftenposten 27.07), «Byttet side etter kontrakt» (VG 12.10), «Mot ny rekord i oljepengebruk» (Aftenposten 04.10) og «Millionutbytte på bistand» (VG 05.10). (2) Menings- sjangrene inneholder avisens ledere, kommentarer, anmeldelser, kåserier og kronikker. Her drøftes det hvordan vi forholder oss til det som skjer, eller skal skje. Eksempler på menings- artikler er «Dramatisk nedlegging av skole» (VG 09.09), «Bor det en Trump i oss alle» (Aftenposten 30.09), «En professorbønn til politikere» (VG 07.12), «Konklusjonen var i stor grad gitt» (Aftenposten 23.06), «Hipp hurra for hijab» (VG 03.07), «Vi er med på å skape vinnere» (Aftenposten 08.11) og «Morsmelk» (Aftenposten 13.03). (3) Feature skildrer det som har skjedd på en engasjerende måte, og reportasjer, portretter og kåserier er hoved- sjangre innenfor feature. Noe featurejournalistikk har en problematiserende og debattska- pende tilnærming til sitt stoff, men sammenliknet med nyhets- og meningsstoffet i materi- alet fremstår feature her med en mykere karakter. Eksempler på featureartikler er «Jakter du sex for en natt» (VG 03.09), «Derfor skal du reise alene» (VG 12.06), «Rådene for sex etter 60» (VG 14.05), «Derfor blir du våryr» (VG 08.05), «For fem år siden var han en aktiv fami- liefar» (Aftenposten 03.09), «Tuftes familieoffer» (VG 25.06), «Mitt liv som hypokonder» (VG 21.03) og «Slik dyrker du blåbær» (Aftenposten 23.06).

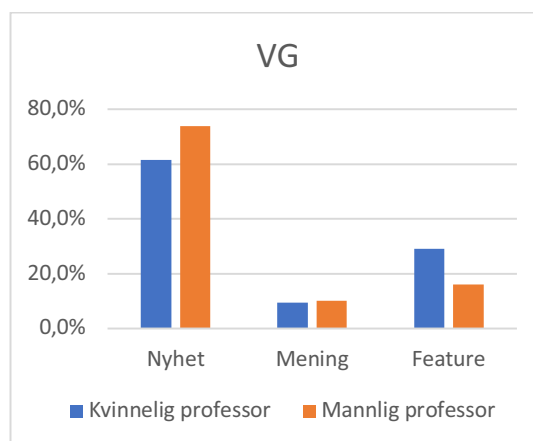

Figur 3: Fordelingen av sjangrer i VG og Aftenposten (N = 1378)

Fordelingen mellom sjangrene i Aftenposten og VG er forskjellig, se figur 3. Mens andelen nyhetsstoff er relativt lik i avisene, så finner vi at VG har mer featurstoff og Aftenposten har mer meningsstoff. I figur 4a og figur 4b ser vi på fordelingen av mannlige og kvinnelige professorkilder i de to avisene. Når vi fordeler de kvinnelige og de mannlige kildene på de tre sjangrene i de to avisene, er den tydeligste forskjellen at mannlige professorene oftere er representert innenfor meningsjournalistikken (28,7 % menn og 14,5 % kvinner i de to avisene sett under ett), mens de kvinnelige langt oftere er representert innenfor feature (22,0 % kvinner, 8,4 % menn i de to avisene sett under ett).

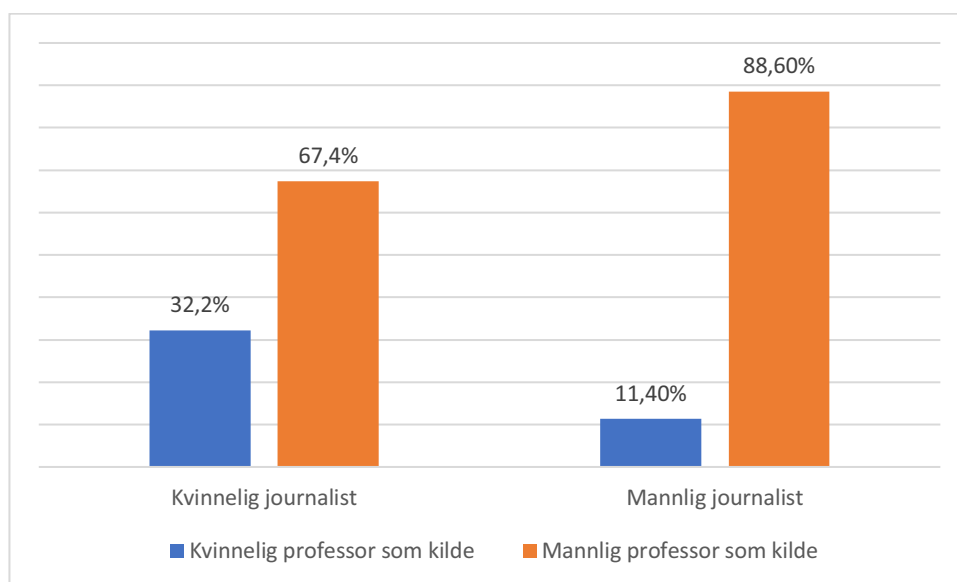
Figur 4a: Sjanger og kjønn Aftenposten

Figur 4b: Sjanger og kjønn VG

Journalisten

Vi har undersøkt forskjeller mellom kvinnelige og mannlige journalisters bruk av professorer som kilde i Aftenposten og VG (se figur 5). Det er oppgitt journalist i 84 % av sakene i avisene. Det vil si at i en del saker er ikke journalistens navn nevnt, og dette gjelder spesielt for VG. 690 av sakene med byline er skrevet av mannlige journalister (60 %), mens 463 er skrevet av kvinnelige journalister (40 %). Kronikkforfattere som ikke er journalister, er ikke inkludert. Kvinnelige journalister bruker kvinnelige professorer som kilde i 32,2 % av sakene, og mannlige professorer som kilde i 67,4 % av sakene. Vi vet at 27 % av professorene i Norge er kvinner (NSD, 2017). Det betyr at kvinnelige journalister bruker flere kvinnelige professorer som kilde, enn den totale populasjonen kvinnelige professorer skulle tilsi.

Figur 5: Journalistens kjønn og valg av mannlige eller kvinnelige kilder

Mannlige journalister derimot, viser til kvinnelig professorer i 11,4 % av sakene. Det betyr dermed at i 88,6 % av sakene som er skrevet av mannlige journalister, er kilden en mannlige professor. Mannlige journalister bruker altså vesentlig færre kvinnelige professorer enn den totale populasjonen av kvinnelige professorer tilsier.

Gjengangere i kildefæren

Det er i materialet 48 professorer som er brukt som kilde 5 eller flere ganger. Av disse er 7 kvinner. Det er 14 professorer som er kilde 10 eller flere ganger. Det er Tor W. Andreassen, økonomi, som er nevnt 19 ganger, og Einar Lie som er sosialøkonom og historiker, er nevnt 18 ganger. Jan F. Bernt, jus, er kilde 14 ganger, og Birger Svihus, biologi/ernæring, er kilde 14 ganger. Blant gjengangerne (brukt som kilde mer enn 10 ganger) er det kun en kvinne, Bente Træen, helse/psykologi. Hun er kilde 16 ganger. Forskningen som vi viste til innledningsvis (Bakken & Kjeldsen, 2013; Eide & Ottosen, 1994), ga et inntrykk av at det er noen få forskere som går igjen, og som får rollen som rikssynsere. Vår forskning støtter i liten grad dette. Vi finner i vårt materiale at de fleste professorene er brukt som kilde i saker som er nært knyttet opp til det fagfeltet de er professor innenfor.

Diskusjon

Vår forskning viser at det er færre kvinnelige professorer som er brukt som kilde i Aftenposten og VG i 2016, enn det antallet kvinnelige professorer i academia skulle tilsi. I vårt materiale er 21 % av professorene kvinner og 79 % menn, mens i academia er 27 % av professorene kvinner og 73 % menn. En av årsakene til at de mannlige professorene er i over-tall, kan være at menn publiserer mer enn kvinner. Av de 100 forskerne i 2016 med flest publikasjonspoeng er 88 menn og bare 12 kvinner (Lie & Tønnessen, 2017), og det er en overvekt av tekniske, naturvitenskapelige og medisinske publikasjoner. I vårt utvalg er imidlertid nesten 40 % av sakene kodet som «samfunnsvitenskap». Innenfor dette fagfeltet er forholdet mellom kvinnelige og mannlige professorer jevnere (European Commission, 2019). Dermed slår ikke menns høye publiseringsfrekvens innenfor teknisk-naturvitenskapelige fag så sterkt ut i vårt utvalg.

Fordelingen av kvinnelige og mannlige professorer brukt som kilder, følger den tradisjonelle kjønnsfordelingen vi finner mellom fag. Flest menn er kilder innenfor tekniske og naturvitenskapelige fagområder, og innenfor økonomi. På de historisk-filosofiske fagområdene og innenfor samfunnsvitenskap er forholdet mellom mannlige og kvinnelige professorer relativt sett jevnt, mens i kategorien medisin, helse og ernæring er andelen kvinner som er brukt som kilde, høy. Vår kategori medisin, helse og ernæring inkluderer saker om både slanking, sex og kosthold. Disse temaene bidrar til at kvinneandelen er høyere enn om bare medisinske temaer hadde ligget til grunn.

Fordelingen mellom sjangrene i utvalget viser at det er en liten forskjell på VG og Aftenposten. Men én forskjell er at Aftenposten har flere saker innenfor menings-sjangrene, mens VG har flere saker innenfor featuresjangrene. Fordelingen av kvinnelig og mannlige professorer som kilde samlet for de to avisene, fordeler seg slik at det er forholds-messig flere kvinner innenfor feature og forholdsmessig flere menn innenfor menings-sjangrene. Slik sett opprettholdes forståelsen som tidligere forskning har vist, at kvinner oftere er representert i sjangre med mykere stoff. Sammenliknet med Aftenposten har VG altså litt mer featurestoff, og det kan dermed forklare at VG har litt flere kvinnelige profes-sorer brukt som kilde. Vårt materiale viser samme tendens som tidligere studier: «a typical science related article is a news story, using one oral source, preferably a man, who either presents science results or is used as an expert» (Andersen & Hornmoen, 2011, s. 96). Halvparten av alle sakene der en professor er brukt som kilde, er nyhetssaker, der kilden er en mannlige professor.

Det mest interessante funnet er kanskje forskjellen mellom mannlige og kvinnelige jour-nalister. Nesten 90 % av professorene som mannlige journalister bruker som kilde, er menn.

Fra akademia vet vi at mannlige forskere har flest menn i nettverkene sine, og de bruker nettverkene sine hyppigere enn det kvinner gjør (Vabø, Gunnes, Tømte, Bergene & Egeland, 2012). Spørsmålet er om det er slik også for mannlige journalister, og at mannlige journalisters akademiske nettverk får betydning for hvem som blir deres kilder. Kvinnelige journalister derimot, har oftere kvinnelege professorer som kilde enn det andelen kvinnelige professorer skulle tilsi. Det støtter antakelsen om at kvinnelige journalister har en mer bevisst holdning til kvinner som kilder, slik Eide & Orgeret (2015) argumenterer for.

Vår siste hypotese (H4) var at noen professorer opptrer svært ofte, og på tvers av fagfelt. Vi har 48 professorer som er brukt som kilder mer enn 5 ganger i vårt materiale. Av disse er 7 kvinner. Det vil si at bare 15 % av dem som ofte er brukt som kilde, er kvinner. En «riks-synser» er en betegnelse på en person som uttaler seg ofte, og på tvers av fagfelt. Vi fant ikke professorer som er så frekvent brukt at vi vil gi dem denne betegnelsen. Men blant de vi kaller «gjengangerne», er kvinneandelen altså enda lavere enn andelen kvinnelige professorer i materialet totalt sett.

De to avisene vi har undersøkt, gjenspeiler ikke den reelle fordelingen av kvinnelige og mannlige professorer; de mannlige kildene er overrepresentert. At mannlige kilder er mer synlige, kan være et uttrykk for at publiseringsaktiviteten til mannlige professorer er høyere enn kvinnelige, og at mennene dermed oftere er aktuelle som kilder for journalistene. En annen årsak kan være at kvinnelige og mannlige forskere har ulike holdninger til å stille opp i pressen. Medieredaksjonene uttrykker gjerne at de har problemer med å få tak i kvinner som «trår til litt» og som tilpasser sin argumentasjon til de gjeldende formatkrav (Aalberg, 2009). Det vitenskapelige samfunnet fremstår dermed som maskulint. Det kan igjen bidra til å sementere en oppfatning av at professorer flest er menn – noe som til en viss grad stemmer med situasjonen i akademia, men ikke i den grad som de to avisene vi har undersøkt, fremstiller forholdet.

Medieundersøkelsen antyder at en stor del av befolkningen jevnlig leser papiraviser; 49 % kvinner og 47 % menn (Nordiske mediedager, 2018), og er vår viktigste kilde til informasjon. Det er viktig både ut fra rettferdighetshensyn, likestillingshensyn og demokratiske hensyn at kvinners og menns synlighet i mediene er balansert, ikke bare med hensyn til frekvens, men også med hensyn til hvordan de er representert. Mediene har potensial for å bidra til et mer likestilt samfunn (Gober, 2019), men svak representasjon, utilstrekkelig mediedekning og utbredelsen av stereotyp informasjon er hindringer for likestilling av ytringsfrihet (LaRue et al., 2010). Hvem som uttaler seg eller omtales i pressen, bidrar til å forme oppfatningene av hvem som har kunnskapsdefinerende makt. Pressen har dermed potensielt stor betydning for hvordan tradisjonelle kjønnsforskjeller opprettholdes eller endres. Mediene kan utfordre maktstrukturer og være mer enn et speil for samfunnet. Kvinnelige og mannlige forskere kan ha ulike forståelser av fenomener, og kan være opptatt av ulike saker. Når de kvinnelige forskerne er mindre synlige, kan det bidra til at enkelte aspekter og vinklinger ved saker ikke når offentligheten. Bruken av eksperter i mediene er økende, og forskjellen mellom kvinner og menn i den rollen kan ha betydelig signaleffekt.

Resultatene i denne undersøkelsen viser behovet for å utforske og forstå mekanismene som fører til at få kvinnelige professorer er synlige i mediene. Kunnskap om betydningen av mediens bevissthet og rutiner for å sikre jevn kjønnsbalanse kan være én slik innfallsvinkel. Samtidig er det relevant å ikke bare se på mediens ansvar, men også på professorenes holdninger og tilnærming til mediene. Å finne ut av hva som hindrer professorer fra å stille opp som eksperter, intervjuobjekter eller kronikkforfattere, og hva som kjennetegner de kvinnene som er synlig til stede i nyhetsbildet, kan være et mulig bidrag til bedre balanse.

Referanser

- Aalberg, T. (2009). Kritiske kvinner og medievidde menn – En empirisk studie av stortingsmedlemmers forhold til norske medier. *Norsk medietidsskrift* 16(02), 100–119.
- Albæk, E., Elmelund-Præstekær, C., Hopmann, D. N., & Klemmensen, R. (2011). Experts in Election News Coverage. Process or Substance? *Nordicom Review*, 32(1), 45–58. DOI: <https://doi.org/10.1515/nor-2017-0104>
- Allern, S. (2015). *Journalistikk og kildekritisk analyse*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Andersen, E. K. & Hornmoen, H. (2011). Mediating science in Norway: Practices and transformations in major newspapers. *Media Transformations*, 5. DOI: <http://hdl.handle.net/10642/1026>
- Armend, E. & Secko, D. M. (2012). In the face of critique. A metasyntesis of the experiences of journalists covering health and science. *Science Communication*, 34, 241–282.
- Bakken, J. & Kjeldsen, J. E. (2013). Talernes fortolkere. Retorikkespert i skandinavisk dagspresse 2001–2010. *Rhetorica Scandinavica*, 65, 55–72.
- Bentley, P. & Kyvik, S. (2012). Academic Work from a Comparative Perspective: a Survey of Faculty Working Time across 13 Countries. *Higher Education*, 63(4), 529–547. DOI: [10.1007/s10734-011-9457-4](https://doi.org/10.1007/s10734-011-9457-4)
- Byerly, C. M. (2013). Conclusion: Journalism and womens' broader struggle I C. M. Byerly. (Red.), The Palgrave International Handbook of Women and Journalism. New York: Palgrave Macmillan.
- Byerly, C. M. & Gross, L. (2011). Global report on the status of women in the news media. *International Women's Media Foundation*. Hentet fra: <https://www.iwmf.org/wp-content/uploads/2018/06/IWMF-Global-Report.pdf>
- Carlsen, B., Müftüoğlu, I. B. & Riese, H. (2014). Forskning i media – forskere om motivasjon og erfaringer fra medieintervjuer. *Norsk medietidsskrift*, 21(3), 188–208.
- Dahlstrøm, H. K., Nesheim, N. S. & Nyjordet, B. M. (2017). Barn og eldre marginaliseres som kilder i mediene. *Norsk medietidsskrift*, 24(04), 1–22. DOI: [10.18261/issn.0508-9535-2017-04-04](https://doi.org/10.18261/issn.0508-9535-2017-04-04).
- Eide, E. (1991). *Kvinnebildet i norsk dagspresse*. Oslo: Norsk Journalisthøgskole.
- Eide, E. & Orgeret, K. S. (2015). *Etter beste kjønn. Kjønnsperspektiv på medier og journalistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Eide, M. & Ottosen, R. (1994). 'Science journalism' without science journalists: notes on a Norwegian media paradox. *Public Understanding of Science*, 3(4), 425–434.
- European Commission (2016). *She Figures 2015*. Hentet fra: <https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/she-figures-2015-gender-in-research-and-innovation>
- European Commission (2019). *She Figures 2018*. Hentet fra: https://ec.europa.eu/info/publications/she-figures-2018_en
- European Commission (2010). *Opinion on «Breaking Gender Stereotypes in the Media»*. Advisory Committee on Equal Opportunities for Women and Men. Social Europe, European Commission. Hentet fra: <https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/gender-equality>
- Evans, L. (2017). University professors as academic leaders: professorial leadership development needs and provision. *Educational Management Administration & Leadership*, 45(1), 123–140. DOI: [doi/abs/10.1177/1741143215578449](https://doi.org/10.1177/1741143215578449)
- Gober, G. (2019). *Handbook on working Towards Gender Equality in the Media* (IAWRT and the Gender Mainstreaming Project). Hentet fra <https://research.ims.su.se/en/publications/716>
- Gjørven, J., Grønn, M. & Vaagland, H. (Red.). (2000). *Det tapte tiåret*. Oslo: Høyskoleforlaget.
- The Global Media Monitoring Project 2015 (2015). *Gender Inequality in the News 1995-2015*. World Association for Christian Communication. Hentet fra <http://whomakesthenews.org/gmmp/gmmp-reports/gmmp-2015-reports>
- Hornmoen, H. (2010). Førte år i forskningens tjeneste. Fremvoksende naturvitenskapelig og medisinsk forskning i A-magasinet og VG i 1966, 1986, 2006. Oslo: Sakprosa-skrifter.
- Horsbøl, A. (2010). Experts in political communication. The construal of communication expertise in prime time television news. *Journal of Language and Politics*, 9(1), 29–49. DOI: [10.1075/jlp.9.1.02hor](https://doi.org/10.1075/jlp.9.1.02hor)
- Kyvik, S. (2001). *Publiseringsvirksomheten ved universiteter og vitenskapelige høyskoler*. (NIFU Skriftserie, 2001–15). Hentet fra <https://www.nifu.no/publications/965531/>

- Kyvik, S. & Teigen, M. (1996). Child Care, Research Collaboration, and Gender Differences in Scientific Productivity. *Science, Technology, & Human Values*, 21(1), 54–71. DOI: [org/10.1177/016224399602100103](https://doi.org/10.1177/016224399602100103)
- Lie, T. & Tønnessen, E. (2017). *Her er de 100 forskerne som topper tellekantene*. Khrono. Hentet fra <https://khrono.no/publisering-100-pa-topp-liste-elisabete-weisserpass/her-er-de-100-forskerne-som-topper-tellekantene/139183>
- Medienorge (2019). *Fakta om norske aviser*. Hentet fra <http://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/avis/190>
- Mroz, A. (2011). Leader: absence-minded, ill defined. *Times Higher Education*. Hentet fra <http://www.timeshighereducation.co.uk/418151.article>
- NCES (2016). *Full time Instructional staff, by faculty and tenure status, Academic rank, race/ethnicity, and gender: Fall 2015*. National Center for Education Statistics. Hentet fra <https://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=61>
- Nordiske mediedager. (2018). *Medieundersøkelsen*. Hentet fra <http://kyber.blob.core.windows.net/nmd/2401/mediedager-2018-journalister-tabeller.pdf>
- NSD (2017). Database for statistikk om høgre utdanning. Norsk senter for forskningsdata. Hentet fra <https://dbh.nsd.uib.no/statistikk/>
- Ramberg, I. (2004). *Nordmenns forhold til forskning og teknologi i 2004*. (NIFU STEP skriftserie, 2004-21). Hentet fra <https://www.nifu.no/publications/998822/>
- Rayner, S., Fuller, M., McEwen, L. & Roberts, H. (2010). Managing leadership in the UK university: a case for researching the missing professoriate. *Studies in Higher Education*, 35(6), 617–631. DOI: [doi/full/10.1080/03075070903243100](https://doi.org/10.1080/03075070903243100)
- LaRue, Haraszti, M., Botero, C. & Tlakula, F. P. (2010). Tenth Anniversary Joint Declaration: Ten Key Challenges to Freedom of Expression in the Next Decade. Hentet fra https://www.right2info.org/resources/publications/instruments-and-standards/joint-declaration_2010
- Roksvoll, T. (1989). *Retorikk for journalister*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag as.
- Save, I. & Hagen, Å. H. (2015). Et skritt i riktig retning. En undersøkelse av kvinnerepresentasjonen i norsk dagspresse. I E. Eide & K. Orgeret (Red.), *Etter beste kjønn. Kjønnsperspektiv på medier og journalistikk* (s.77-91).Oslo: Universitetsforlaget.
- Tellmann, S. M., Ulvestad, M. E., Reymert, I., Gunnes, H. & Larsen, E. H. (2019). *Karriere og arbeidsvilkår i norsk akademia. Resultater fra en survey blant vitenskapelig ansatte* (NIFU-rapport 2019-2). Hentet fra <https://www.nifu.no/publications/1669933/>
- Vabø, A., Gunnes, C., Tømte, A. C., Bergene, C. & Egeland, C. (2012). *Kvinner og menns karriereløp i norsk forskning: en tilstandsrapport* (NIFU-rapport 2012:9). Hentet fra <https://www.nifu.no/publications/951891/>
- Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K. & Larsen, L. O. (2013). *Metodebok for mediefag*. Bergen: Fagbokforlaget.